

Załącznik nr 3
do Wojewódzkiego Programu
Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie
na lata 2021-2030

**RAMOWY PROGRAM
ODDZIAŁYWAŃ
KOREKCYJNO-
EDUKACYJNYCH
DLA OSÓB
STOSUJĄCYCH
PRZEMOC W
RODZINIE
WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE**

Wprowadzenie

Przemoc w rodzinie, jak wykazują badania empiryczne, stanowi jeden z istotnych problemów społecznych w wymiarze ogólnopolskim, jak również regionalnym. Zjawisko to wpływa degradingo na jakość życia wszystkich osób, poddanych jego oddziaływaniu, stąd też konieczne jest podejmowanie wielowymiarowych i kompleksowych działań na rzecz niwelowania skali jego występowania oraz zmniejszanie negatywnego oddziaływania na życie jednostek i grup społecznych dotkniętych tym problemem.

Na mocy art. 6 ust. 6 pkt. 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2021 poz. 1249 z późn. zm.) Samorząd Województwa Dolnośląskiego zobligowany jest do opracowania ramowego programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Niniejszy Ramowy Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie (zwany dalej programem) stanowi wypełnienie ciężących na samorządzie województwa zapisów ustawowych.

Prezentowany dokument jest aktualizacją obowiązującego w latach 2015-2020 Ramowego Programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie¹ będącego załącznikiem nr 3 do Uchwały nr 710/V/15 Zarządu Województwa Dolnośląskiego w sprawie przyjęcia Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2015-2020. Aktualizacji mającej na celu dostosowanie treści Ramowego Programu Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie do aktualnego stanu formalnoprawnego oraz wiedzy teoretycznej i praktycznej dokonał zespół ekspertów w składzie: dr Dorota Dyjakon, Piotr Wojnowski.

Zawartość merytoryczna Programu, stanowiącego załącznik nr 3 do Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2030, obejmuje treści związane z selekcją i naborem uczestników programów korekcyjno-edukacyjnych, opisuje reguły uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym i sposoby dokonywania diagnozy jego uczestników, określa tematy, które powinny zostać uwzględnione w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz zasady współpracy z osobami krzywdzonymi, zasady monitoringu i ewaluacji. Istotny element ramowego programu stanowią opisy procesów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych na każdym etapie pracy z osobą stosującą przemoc, z uwzględnieniem rodzaju przemocy.

Celem Programu nie jest dawanie gotowych odpowiedzi i wzorów działania, lecz wskazanie pewnych obszarów i możliwości istotnych z punktu tworzenia i prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych na poziomie powiatów województwa dolnośląskiego. Mamy nadzieję, że niniejszy dokument stanowić będzie narzędzie pomocnicze dla podmiotów prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie i przyczyni się do ograniczania zjawiska przemocy w rodzinie w województwie dolnośląskim.

---

¹ Dokument opracowany przez zespół ekspertów w składzie: dr Dorota Dyjakon, dr Agnieszka Widera-Wysoczańska, Lidia Zawieja, Tadeusz Półtorak, przy współudziale dr Agnieszki Pierchalskiej oraz Marty Waniszewskiej.

I. Szczegółowe zasady selekcji i naboru uczestników

Uczestnicy programu korekcyjno-edukacyjnego

1. Uczestnikami programu korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie, zwanego dalej programem, mogą być osoby kierowane przez sądy, kuratorów sądowych, zespoły interdyscyplinarne i grupy robocze ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, terapeutów uzależnień, psychologów, psychoterapeutów, prokuraturę, policję, straż gminną (miejską) oraz przez każdego profesjonalistę, który zdiagnozuje stosowanie przemocy przez daną osobę.

Uczestnikami programu mogą być także osoby, które zostały zmotywowane do uczestnictwa w tych programach przez rodzinę lub osobiste rozpoznanie problemu.

2. Do zadań podmiotów prowadzących program (np. PCPR, organizacja pozarządowa lub inny podmiot) należy nawiązanie współpracy ze specjalistami wymienionych instytucji w celu integrowania procesu motywowania osób stosujących przemoc w rodzinie do podjęcia zmiany zachowań przemocowych. W tym celu ważne jest zorganizowanie na danym terenie: programów informacyjnych (np. informatorów o programie), spotkań z przedstawicielami w/w instytucji, prezentacji programu w środowiskach, które potencjalnie mają kontakt z osobami stosującymi przemoc lub doświadczającymi przemocy w rodzinie, utrzymywanie stałego kontaktu i współpracy z zespołami interdyscyplinarnymi, zespołami kuratorskiej służby sądowej, ośrodkami pomocy społecznej, radami pedagogicznymi szkół w postaci mini-wykładów i organizowanie szeroko rozumianej współpracy ze środowiskiem. Rekomendowane jest tworzenie programów, które realizowane są w sposób ciągły, czyli przez cały rok kalendarzowy, a nabór do nich odbywa się także w sposób ciągły. Mogą być realizowane jako programy otwarte (w czasie trwania programu można włączyć nowych członków) lub zamknięte, w czasie trwania programu nie można dołączać nowych osób. Charakter programu realizowanego w sposób otwarty lub zamknięty powinien być szczegółowo opisany, np. programami otwartymi mogą być programy korekcyjno-edukacyjne, a programami zamkniętymi grupowe programy psychoterapeutyczne.

Osoby wymagające szczególnej diagnozy:

1. Do programu nie mogą być kwalifikowane osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz neurologicznymi, np. zaburzenia psychoorganiczne, bez wcześniejszej konsultacji psychiatrycznej czy neurologicznej. Osoby te mogą być uczestnikami programu, jeżeli psychiatra lub neurolog nie zgłosi przeciwwskazań.
2. Osoby uzależnione od środków psychoaktywnych lub zachowań mogą uczestniczyć w programie po przejściu podstawowego programu leczenia odwykowego lub w trakcie takiego leczenia – za zgodą terapeuty uzależnień.

Rodzaje grup osób stosujących przemoc w rodzinie:

1. **Wiek osób stosujących przemoc w rodzinie.** W zależności od wieku, osoby stosujące przemoc w rodzinie możemy podzielić na dwie grupy, dla których będzie organizowana pomoc:
  - **I grupa** to osoby stosujące przemoc w rodzinie w wieku do 18 lat. W tej grupie zachowania przemocowe traktowane są jako reakcja na problemy wynikające z funkcjonowania rodziny lub innego rodzaju zaburzenia (patrz: zaburzenia zachowania). Osoby te nie powinny uczestniczyć w programach korekcyjno – edukacyjnych, lecz w grupach socjoterapeutycznych, resocjalizacyjnych. Natomiast rodzice tych dzieci powinni zostać skierowani do programów ukierunkowanych na wzmocnienie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych. Przy diagnozowaniu sprawstwa przemocy osób nieletnich należy zachować szczególną uważność. Dla uznania, że dana osoba stosuje przemoc, niezbędne jest wykazanie jej uprzywilejowanej pozycji w środowisku rodzinnym oraz nierównowagi sił pomiędzy tą osobą a pozostałymi członkami rodziny. Co do zasady osoba nieletnia jest w pozycji zależnej w systemie rodzinnym. Tym samym z tej pozycji nie może stosować zachowań przemocowych, a jedynie zachowania agresywne. Ważne jest więc rozpoznanie czy osoba nieletnia faktycznie zajmuje uprzywilejowaną pozycję, która jej umożliwia sprawowanie władzy i kontroli nad członkami rodziny. Tylko w takim przypadku można przypisać jej sprawstwo przemocy i w konsekwencji zaproponować udział w stosownych oddziaływaniach. Konieczne jest, aby dla tych osób były organizowane grupy odrębnie od osób powyżej 18 roku życia.
  - **II grupa** to osoby powyżej 18 lat, które winny być kierowane do programu korekcyjno-edukacyjnego i/lub terapeutycznego. Przy czym, z uwagi na fakt, że odpowiedzialności karnej w polskim prawie karnym podlegają osoby, które ukończyły 17 lat, w przypadku skazania za przestępstwo przemocy w rodzinie prawomocnym wyrokiem karnym osoby nieletniej, może ona również zostać skierowana do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym.
2. **Płeć osób stosujących przemoc w rodzinie.** Drugim kryterium podziału osób stosujących przemoc w rodzinie jest płeć i w związku z tym należy rozróżnić dwie grupy osób stosujących przemoc w rodzinie, dla których będzie organizowana pomoc: kobiety i mężczyźni. Ważne jest, aby kobiety i mężczyźni mogli uczestniczyć w programie w odrębnych grupach. Jeżeli grupa korekcyjno-edukacyjna jest koedukacyjna, to uczestnikom należy umożliwić indywidualny kontakt z prowadzącym (terapeutą).
3. **Rodzaj dokonywanej przemocy.** Trzecim kryterium podziału grup osób stosujących przemoc w rodzinie jest rodzaj dokonywanej przemocy. W związku z tym kryterium możemy wyróżnić trzy grupy osób stosujących przemoc w rodzinie, dla których konieczne jest zorganizowanie specyficznego rodzaju pomocy:
  - **I grupę osób stosujących przemoc w rodzinie stanowią osoby zdiagnozowane jako osoby stosujące przemoc: fizyczną, emocjonalną, ekonomiczną lub seksualną**

wobec bliskiej osoby dorosłej. W tej grupie należy dokonać diagnozy typu przemocy ze strony partnera: przemoc wynikająca z władzy i kontroli/przymusowa kontrola za pomocą przemocy, obrona z użyciem przemocy (przemoc obronna), przemoc sytuacyjna i przemoc z powodu separacji, przemoc symetryczna (*Coercive Controlling Violence, Violent Resistance, Situational Couple Violence, and Separation-Instigated Violence, Mutual Violent Control*) (Johnson, Kelly, 2008). Należy przy tym mieć na względzie, że cechą charakterystyczną przemocy jest dysproporcja sił. Jedna osoba ma wyraźną przewagę nad drugą. Jest silniejsza pod względem fizycznym, psychicznym, ekonomicznym, zawodowym, społecznym i w wymiarze tej przewagi oddziałuje na osobę słabszą, narzucając jej swoją wolę.

- **II grupa osób stosujących przemoc w rodzinie to osoby stosujące przemoc seksualną wobec dzieci.** Osoby te wymagają szczególnej diagnozy pozwalającej określić typ pedofilii: regresyjny czy fiksacyjny oraz rodzaj parafilii (w tym kazirodztwo). Ten typ diagnozy niezbędny jest do opracowania dalszego trybu postępowania. Oddziaływania wobec osób stosujących przemoc seksualną wobec nieletnich członków rodziny, mogą być prowadzone wyłącznie przez osoby posiadające wiedzę, doświadczenie i kwalifikacje pozwalające na prowadzenie oddziaływań terapeutycznych wobec osób z zaburzeniami preferencji seksualnych.
- **III grupę osób stosujących przemoc w rodzinie stanowią rodzice, którzy stosują przemoc wobec dzieci, w tym przemoc emocjonalną, fizyczną i zaniedbanie.** Rodzice stosujący przemoc seksualną wobec dzieci zaliczani są do grupy II.

Preferowane są oddziaływania korekcyjno-edukacyjne realizowane w formie zajęć grupowych, jednak dla osób z każdej grupy, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, dopuszczalne jest organizowanie programów w formie współpracy indywidualnej. Oddziaływania indywidualne mogą również stanowić uzupełnienie oddziaływań grupowych.

II. Reguły uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym

Warunkiem przystąpienia do uczestnictwa w programie jest zawarcie kontraktu, które następuje po okresie konsultacyjno-diagnostycznym, trwającym od jednego do pięciu spotkań.

Kontrakt, o którym mowa powyżej, powinien zawierać:

1. Zobowiązanie się uczestnika do zachowania zgodnego z zasadami współżycia społecznego, w tym powstrzymania się od stosowania przemocy przez okres uczestniczenia w programie.
2. Zobowiązanie do powstrzymania się od używania środków zmieniających świadomość, powstrzymania się od picia alkoholu przed i w trakcie spotkań lub w uzasadnionych przypadkach, całkowitego powstrzymania się od używania alkoholu przez cały czas uczestnictwa w programie.
3. Zobowiązanie się do aktywnego i zaangażowanego uczestniczenia w programie korekcyjno-edukacyjnym oraz zgoda na badanie stopnia nasilenia dokonywanych zmian za pomocą odpowiednich wskaźników.

4. Formalne wymogi obecności na spotkaniach indywidualnych i/lub grupowych wraz z określeniem konsekwencji nieobecności lub uchylania się od uczestnictwa w programie.
5. Zobowiązanie do udzielenia danych kontaktowych osoby pokrzywdzonej i rodziny w celu nawiązania z nimi kontaktu przez organizatora programu.
6. Zobowiązanie do wypełniania zaleceń osób prowadzących program, w szczególności zaleceń związanych z konsultacją psychiatryczną, neurologiczną, terapeutami uzależnień na początku lub w trakcie trwania programu.
7. Zgoda na udzielanie informacji innym instytucjom (sąd, policja, kurator, itp.) o postępach wynikających z udziału w programie, przerwaniu programu lub kontynuowaniu przemocy.
8. Zgoda na udzielenie informacji przez OPS, Policję, kuratora o sposobie funkcjonowania uczestnika w rodzinie i ewentualnych zachowaniach przemocowych.
9. Identyfikowanie własnego sprawstwa przemocy w rodzinie.
10. Zobowiązanie do utrzymywania kontaktu z podmiotem realizującym program korekcyjno-edukacyjny, wraz z określeniem sposobu i częstotliwości tego kontaktu, przez 3 lata po zakończeniu uczestnictwa w programie, w celu monitorowania sytuacji rodzinnej i zachowań uczestnika w trakcie i po zakończeniu programu.

Przykładowy kontrakt zawarto w załączniku nr 5.

Warunkiem uczestniczenia w programie jest zgoda na przestrzeganie kontraktu. Każdy kontrakt powinien zawierać 10 powyższych reguł.

Szczególnie na początku realizacji programu osoby stosujące przemoc w rodzinie wykazują wiele zachowań świadczących o oporze i rozbudowanych mechanizmach obronnych, takich jak zaprzeczanie, obwinianie i minimalizowanie. Taką sytuację należy traktować jako typową w pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie.

Wskazaniem do pozostania w programie są wskaźniki zmiany. Jeżeli osoba nie wykazuje zmian w procesie oddziaływań oraz nadal stosuje przemoc wobec członków rodziny lub w innych sytuacjach, może to stanowić podstawę do wyłączenia jej z programu. Zdarza się bowiem, że osoba stosująca przemoc w rodzinie deklaruje chęć zmiany i uczestniczenia w programie, lecz jest to jeden ze sposobów manipulowania, służącego uniknięciu odpowiedzialności lub kary. Biorąc pod uwagę możliwe różnice indywidualne we wprowadzeniu zmian przez poszczególnych klientów, każdorazowa decyzja o wyłączeniu klienta z programu winna być poprzedzona konsultacją superwizyjną.

W sytuacji, gdy możliwy jest tylko zdalny kontakt (indywidualny lub grupowy), ważne jest, aby w trakcie spotkania upewnić się, że osoba uczestnicząca w programie/podejmująca kontakt może w nim bezpiecznie uczestniczyć i nie przeszkadza domownikom lub współpracownikom w ich zajęciach. Należy także szczegółowo omówić warunki takiego kontaktu.

Organy ścigania należy powiadomić:

1. Jeżeli w trakcie udziału w programie osoba w nim uczestnicząca stosuje przemoc fizyczną lub seksualną, a poziom zagrożenia i konsekwencje doświadczane przez osobę krzywdzoną są wysokie;
2. Jeżeli w trakcie udziału w programie osoba w nim uczestnicząca stosuje przemoc emocjonalną, a jej natężenie doprowadza osobę krzywdzoną do aktów autoagresji, np. prób samobójczych, ucieczek z domu itp.

W początkowej fazie procesu zmiany zachowań przemocowych ważne jest:

1. Budowanie pozytywnej relacji z osobą stosującą przemoc, opartej na zasadach współpracy;
2. Rozpoznawanie potrzeb klienta;
3. Rozpoznawanie motywów zgłoszenia się do programu, czyli określenie etapu motywacji;
4. Przekierowywanie motywacji z zewnętrznej na wewnętrzną;
5. Konfrontowanie z faktami;
6. Konfrontowanie z każdą manipulacją klienta, a w szczególności obwinianiem osoby krzywdzonej lub przekierowywaniem uwagi na zachowania tej osoby.
7. Poszukiwanie zasobów klienta, mogących pomagać w zmianie;
8. Badanie relacji uczestnika programu z osobą, wobec której stosował przemoc.
9. Bezwzględne przestrzeganie ustalonych reguł i zasad uczestnictwa w programie.

III. Diagnoza

a) Wstępne rozpoznanie diagnostyczne

Informacje służące diagnozie mogą pochodzić od osoby stosującej przemoc w rodzinie, jak i od innych osób, np. policjanta, kuratora sądowego, pracownika socjalnego, członka rodziny. Diagnoza prowadzona jest w bezpośrednim kontakcie z osobą stosującą przemoc, w formie wywiadu. Zalecane jest także równoległe zebranie informacji o dokonanej przemocy od osób jej doświadczających oraz przedstawicieli służb posiadających taką wiedzę, np. policjanta, kuratora sądowego, pracownika socjalnego.

Jeżeli osoba stosująca przemoc w rodzinie zaprzecza stosowaniu przemocy lub nie wyraża zgody na współpracę, należy opracować szczegółowe reguły postępowania w takich przypadkach. Należy jednak pamiętać, że osoby stosujące przemoc w rodzinie rzadko podejmują współpracę służącą zmianie. Podstawą budowania relacji współpracy jest negocjowanie celu mieszczącego się w założeniach programu, który pozwoli na uruchomienie procesu motywacji do zmiany.

W trakcie wstępnej diagnozy należy rozpoznać, czy konieczne jest skierowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie na konsultację psychologiczną, neurologiczną lub psychiatryczną w sytuacji:

- 1) podejrzenia o zaburzenia psychiczne, zaburzenia afektywne, zaburzenia osobowości typu borderline, zaburzenia dyssocjalne i dysocjacyjne, paranoidalne (patrz. psychopatologia);

2) lub w sytuacjach jakichkolwiek wątpliwości o stan psychiczny osoby.

Obszarami, którym należy szczególnie się przyjrzeć są:

1. Czy osoba diagnozowana stosuje przemoc wyłącznie wobec osób z rodziny czy też poza rodziną?
2. Czy i jakiej przemocy osoba diagnozowana doświadczyła w swoim dzieciństwie, młodości lub w życiu dorosłym?
3. Kto stosował przemoc wobec osoby diagnozowanej w jej dzieciństwie, młodości lub w życiu dorosłym?
4. Czy osoba diagnozowana uzyskała pomoc wówczas, gdy sama doświadczała przemocy? Jeżeli tak, jaką?
5. Czy w dzieciństwie osoba diagnozowana prezentowała zaburzenia zachowania? Jeżeli tak, jakie?
6. Czy osoba diagnozowana kiedykolwiek podejmowała próby samobójcze?
7. Czy osoba diagnozowana kiedykolwiek leczyła się psychiatrycznie?
8. Czy u osoby diagnozowanej występują zaburzenia osobowości mające wpływ na jej przemocowe zachowanie oraz na proces jej leczenia? Jeżeli tak, jakie?
9. Czy osoba diagnozowana kiedykolwiek wykazywała trudności w relacjach z innymi ludźmi?
10. Okoliczności skierowania do programu. Co sprawiło, że osoba diagnozowana zdecydowała się skontaktować z podmiotem oferującym pomoc dla osób stosujących przemoc w rodzinie? Jakie czynniki zewnętrzne i wewnętrzne na to wpłynęły?
Należy stosować pytania motywujące oraz pogłębiające świadomość osoby stosującej przemoc w rodzinie, np.: W czym realizator programu korekcyjno-edukacyjnego może być dla niego użyteczny? Jak osoba może rozwiązać swoje problemy poprzez uczestniczenie w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc w rodzinie? Jakie ma oczekiwania wobec programu? Co będzie wskazywało, że cel został osiągnięty?
11. Aktualnie stosowana przemoc. Jakiego rodzaju przemoc osoba diagnozowana stosuje i w jakim stopniu jest ona zagrażająca dla otoczenia? Od jak dawna osoba diagnozowana stosuje daną przemoc? Wobec kogo stosuje przemoc? Jakie jest natężenie stosowanej przemocy? Można w celach diagnostycznych użyć listy zachowań przemocowych. Należy dopytywać o szczegóły, aby zminimalizować manipulacje osoby stosującej przemoc w rodzinie.
12. Sytuacja rodzinna. Należy zwrócić uwagę na model wychowywania dzieci oraz stosowanie przemocy (kar cielesnych wobec dzieci) oraz na rodzaj relacji z partnerem.
13. Sytuacja zawodowa. Czy osoba diagnozowana posiada pracę? Jak długo utrzymuje pracę? Jak często zmienia pracę? Jakie są przyczyny, motywy zmiany pracy?
14. Reakcja na stres. Jak osoba diagnozowana reaguje na sytuacje stresowe w aktualnym życiu i jakie stosuje strategie radzenia sobie ze stresem?
15. Cechy osobiste istotne dla pracy korekcyjno-edukacyjnej. Jakie rodzaje zaprzeczania stosuje osoba stosująca przemoc w rodzinie? Jakie postawy w sytuacjach trudnych są dla

niej charakterystyczne? Jaki rodzaj zachowań prezentuje w kontakcie z prowadzącym diagnozę/program: współpracujący, zaprzeczający, pozornej zgody?

b) Diagnoza pogłębiona

W przypadkach uzasadnionych merytorycznie należy diagnozę pogłębioną wykonać w początkowej fazie pracy korekcyjno-edukacyjnej, np. w sytuacji, kiedy uczestnik programu wykazuje zachowania wskazujące na zaburzenia osobowości typu borderline lub dys socjalne, obniżoną zdolność do rozumienia, lub inne niepokojące objawy utrudniające nawiązanie kontaktu. Pogłębioną diagnozę realizuje się również w trakcie uczestniczenia osoby w programie. Szczególnie należy objąć diagnozą takie obszary życia, jak:

- a) historia relacji, w których występuje przemoc oraz poprzednich związków,
- b) historia interwencji związanych z przemocą,
- c) historia pomocy medycznej i psychoterapeutycznej w zakresie zaburzeń psychicznych,
- d) doświadczenia związane z nadużywaniem alkoholu i używaniem narkotyków,
- e) historia agresywnych i przemocowych zachowań w innych sytuacjach życiowych,
- f) konflikty z prawem,
- g) historia edukacyjno-zawodowa,
- h) charakterystyka szczegółowa zachowań i postaw przemocowych,
- i) historia rodziny pochodzenia.

IV. Kwalifikacje osób prowadzących programy

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą być prowadzone są przez osoby, które:

1) ukończyły studia II stopnia na jednym z kierunku:

- psychologia,
- pedagogika,
- pedagogika specjalna,
- nauki o rodzinie,
- politologia,
- politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej,

albo na innym kierunku uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki lub resocjalizacji;

2) posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;

3) mają udokumentowany, co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Niezbędnym wydaje się również odbycie szkolenia z zakresu przemocy wobec dzieci, w wymiarze co najmniej 50 godzin, w szczególności przez osoby prowadzące grupy korekcyjno-edukacyjne dla rodziców.

Rekomendowane jest, by realizatorzy programów korekcyjno-edukacyjnych ukończyli również specjalistyczne szkolenia, takie jak: Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Studium Pomocy Ofiarom Przemocy w Rodzinie, także posiadali certyfikat w stopniu specjalisty z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie nadany przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych lub Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa psychologicznego.

Osoby prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie zobowiązane są do odbywania systematycznych superwizji swojej pracy.

V. Zawartość merytoryczna programu

Tematy:

1. Definicja i typy przemocy aktywnej i biernej (fizyczna, psychiczna, emocjonalna, ekonomiczna, seksualna, symboliczna)
2. Społeczne mechanizmy przemocy (stereotypy, przekonania społeczne, mity)
3. Objawy przemocy
4. Psychologiczne mechanizmy przemocy:
  - a) Zaprzeczanie przemocy
  - b) Gry interpersonalne, manipulacje
  - c) Transmisja międzypokoleniowa
5. Mechanizmy przemocy związanej z płcią
6. Przemoc wobec dzieci
7. Przemoc partnerska
8. Przemoc wobec osób starszych
9. Analizowanie własnych zachowań przemocowych
10. Poznawanie i stosowanie metod bezpiecznego obniżania poziomu napięcia
11. Budowanie indywidualnych planów powstrzymywania się od stosowania przemocy
12. Używanie substancji psychoaktywnych (inne uzależnienia) a przemoc
13. Budowanie dobrych relacji interpersonalnych
14. Szacunek wobec siebie i innych
15. Nawroty do stosowania przemocy.

Realizacja każdego tematu zawiera trzy elementy: edukacyjno-poznawczy, autodiagnostyczny, wprowadzanie i ćwiczenie zmian (rozwijanie umiejętności służących zaprzestaniu krzywdzenia innych oraz uczeniu się nowych umiejętności – praca na zasobach).

Edukacja oznacza wyjaśnianie, wprowadzanie nowych treści lub rozwijanie wiedzy uczestników na temat przemocy. Służą temu: wykłady, mini-wykłady lub interpretacje zachowań opisywanych przez osoby stosujące przemoc w rodzinie.

Autodiagnoza zawiera takie działania, które pozwalają uczestnikom na identyfikację własnych zachowań przemocowych na podstawie treści edukacyjno-poznawczych.

Wprowadzanie i ćwiczenie zmian odnosi się do tworzenia okazji odkrywania przez osoby stosujące przemoc w rodzinie własnych możliwości powstrzymywania zachowań agresywnych, zmiany tych zachowań oraz uczenia się nowych zachowań lub strategii działania.

W przypadku grupy korekcyjno-edukacyjnej dla rodziców należy poruszyć tematy takie jak:

- przemoc wobec dzieci (fizyczna, psychiczna, seksualna, zaniedbanie)
- komunikacja
- rola granic w wychowaniu
- konsekwencja; nagrody i kary
- czas spędzany z dzieckiem; modelowanie
- zachęcanie dziecka do współpracy oraz do samodzielności
- rozwiązywanie konfliktów
- radzenie sobie ze złością dziecka i własną
- etapy dorastania i dojrzewania, specyficzne zachowania dziecka wg psychologii rozwojowej
- alkohol i patologia życia rodzinnego.

Proces programu korekcyjno-edukacyjnego przedstawiają:

Tabela nr 1 – etapy programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób dokonujących przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej wobec bliskiej osoby dorosłej (Załącznik nr 1)

Tabela nr 2 – etapy programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla rodziców krzywdzących swoje dzieci (Załącznik nr 2)

Tabela nr 3 – etapy programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc seksualną wobec dzieci (Załącznik nr 3)

Proces pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie zgodny z Podejściem Skoncentrowanym na Rozwiązaniu (Załącznik nr 4)

VI. Współpraca z osobami krzywdzonymi

Celem współpracy z osobami krzywdzonymi jest zapewnienie im bezpieczeństwa poprzez uzyskanie informacji na temat doznawanej przez nie przemocy oraz ocena stopnia zagrożenia ze strony osoby stosującej przemoc – uczestnika programu.

W przypadku dzieci jako osób doznających przemocy informacje uzyskujemy od niekrzywdzących opiekunów lub instytucji, takich jak: szkoła, przedszkole, inne placówki opiekuńcze, kurator, OPS i inne.

1. Optymalnie – pierwszy kontakt z osobą krzywdzoną powinien być osobisty (spotkanie z prowadzącym program lub z inną osobą przygotowaną do pracy z osobami doświadczającymi przemocy w rodzinie).

2. Kontakt z osobą krzywdzoną może odbywać się na terenie instytucji przeznaczonej do tego celu lub w domu osoby krzywdzonej.
3. Kontakt z osobą krzywdzoną może być podejmowany drogą telefoniczną, mailową lub inną.
4. Osoba doświadczająca przemocy ma prawo odmówić kontaktu.
5. Spotkanie z osobą krzywdzoną ma także na celu zapoznanie jej z głównym założeniem programu, którym jest zwiększenie bezpieczeństwa wszystkich członków rodziny.
6. Należy informować osoby doznające przemocy o celach i możliwościach, a także ograniczeniach związanych z uczestnictwem osoby stosującej przemoc w takim programie.
7. Należy sprawdzić, czy osoba doznająca przemocy wie, że uczestnictwo w programie osoby stosującej przemoc nie stanowi gwarancji zaprzestania przemocy ze strony sprawcy. Może nawet zwiększać ryzyko dokonywania manipulacji .

VII. Monitoring

Monitoringowi podlegają zachowania przemocowe stosowane przez uczestnika programu. Monitoring jest prowadzony w trakcie uczestnictwa osoby stosującej przemoc w rodzinie w programie i do trzech lat po zakończeniu programu.

Monitoring winien opierać się na następujących zasadach:

1. Badanie stosowania przemocy w rodzinie przez uczestnika w okresie uczestniczenia w programie – minimum 2 razy.
2. Badanie stosowania przemocy w rodzinie przez uczestnika po zakończeniu udziału w programie – minimum 2 razy.
3. Zwiększona intensywność monitoringu zależy od osoby realizującej program korekcyjno-edukacyjny. Wskazaniem do częstszego monitoringu jest stwierdzenie przez osobę prowadzącą oddziaływania (lub współpracujące służby/podmioty) brak zmiany zachowania uczestnika programu i wysoki poziom zagrożenia osób doznających przemocy ze strony uczestnika programu.
4. Monitoring może przeprowadzać osoba realizująca oddziaływania korekcyjno-edukacyjne, inna osoba lub podmiot wyznaczony do tego zadania.
5. Monitoring może być prowadzony we współpracy z innymi służbami: policją, kuratorami, pracownikami socjalnymi, asystentami rodziny i innymi, co wymaga wcześniejszego ustalenia zasad współpracy w tym zakresie.

VIII. Ewaluacja

Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie podlega ewaluacji, w celu usprawnienia, rozwoju i zwiększenia efektywności prowadzonych oddziaływań.

Oceny efektywności programu dokonywać można na podstawie następujących kryteriów:

1. Liczby osób, które zgłosiły się oraz zostały zgłoszone do udziału w programie
2. Liczby osób, które przystąpiły do programu

3. Liczby osób, które ukończyły program
4. Liczby osób, które powstrzymały się od stosowania przemocy domowej lub zmniejszyły jej częstotliwość lub natężenie (zmieniły na łagodniejszą formę) – dane uzyskujemy z monitoringu.
5. Jakościowej analizy oceny efektów programu.

Ogólne założenia do procesu psychoterapii dla osób stosujących przemoc

Psychoterapia dla osób stosujących przemoc (niezależnie od szkoły psychoterapeutycznej) odnosi się do psychopatologicznego rozumienia indywidualnych problemów psychicznych jako mechanizmów leżących u podstaw stosowania zachowań przemocowych, uwzględnia także czynniki środowiskowe wspierające przemoc. Celem psychoterapii jest pomoc w zmianie zachowań, które stanowią zagrożenie dla członków rodziny i innych osób oraz samej osoby stosującej przemoc.

Pierwsze założenie tego procesu psychoterapii mówi, że najważniejszym problemem osoby stosującej przemoc jest jej aktualna agresja wobec bliskich osób, a zmiana w tym zakresie ma zwiększyć poczucie bezpieczeństwa członków rodziny i innych osób krzywdzonych. Pierwszym etapem psychoterapii jest diagnoza i ocena stopnia zagrożenia rodziny (poszczególnych jej członków) przez osoby stosujące przemoc. Proces terapeutyczny natomiast ma zapewnić samemu sprawcy możliwość dokonania zmian zachowań krzywdzących. Proponowana psychoterapia odwołuje się do wielopoziomowego modelu rozumienia przemocy, uwzględniającego zarówno problemy wynikające z zaburzeń indywidualnych funkcjonowania rodziny pochodzenia i najbliższego środowiska, jak i przekonań kulturowych/środowiskowych na temat funkcjonowania kobiet i mężczyzn, ról w rodzinie, definiowania rodziny i transgeneracyjnego przenoszenia wartości. Czynniki te wskazują na podstawy utrwalonych sposobów reagowania w bliskich relacjach i/lub poza nimi. Proces terapeutyczny daje możliwość dokonania zmian w sposobie myślenia, odkrywania i przekształcania przemocowych schematów działania. W procesie psychoterapii uwzględnia się pracę nad świadomością stosowania przemocowych schematów działania, uczenie się alternatywnych wzorców zachowania oraz łączenie wcześniejszych doświadczeń życiowych z kształtowaniem wzorców zachowań w rodzinie.

Celem procesu terapeutycznego jest: 1) wzmocnienie motywacji do zmiany zachowań krzywdzących bliskie osoby; 2) przekształcanie początkowej zewnętrznej motywacji do zmiany zachowań krzywdzących w wewnętrzną; 3) tworzenie pomostów podtrzymujących zmiany po zakończeniu terapii; 4) tworzenie osobistego planu radzenia sobie z sytuacjami trudnymi oraz 5) kształtowanie nowych, adekwatnych oczekiwań w bliskich relacjach. W procesie tym także uwzględnia się etap głębokiej eksploracji doświadczeń z całej historii życia i poszukiwanie związków z aktualną sytuacją.

W trakcie proponowanego procesu terapeutycznego „stosowane są interwencje skupiające uwagę klienta na jego wewnętrznym świecie przeżyć w celu kształtowania podmiotowości niezbędnej do doświadczania siebie jako osoby odpowiedzialnej za swoje czyny i zdolnej do dokonywania wyborów. Proces ten jest częściowo strukturalizowany i

dyrektywnie prowadzony przez terapeutę, szczególnie w początkowej fazie. Część pracy terapeutycznej oparta jest na indywidualnym procesie, w zgodzie z aktualnie przeżywanymi potrzebami i problemami klienta.

Interwencje terapeutyczne w przedstawianym procesie skupiają się na:

- procesach poznawczych — dostarczaniu wiedzy na temat przemocy i innych problemów w rodzinie; kierowaniu uwagi klienta w stronę wewnętrznych przeżyć; rozpoznawaniu uczuć; przywoływaniu i rekonstruowaniu wspomnień; odkrywaniu osobistych intencji, pragnień, chęci i potrzeb;
- procesach emocjonalnych — wyrażaniu uczuć w sytuacjach stosowania lub doświadczania przemocy; przeżywaniu i wyrażaniu emocji przez odwoływanie się do empatii, przewartościowania, wyciszania, tonowania; modyfikowaniu intensywności przeżywanych uczuć;
- zachowaniach — opowiadaniu o sobie i stosowaniu zaimka Ja; uczeniu się nowych zachowań np. bezpiecznego wyrażania złości, komunikacji asertywnej.

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie – wariant zgodny z Podejściem Skoncentrowanym na Rozwiązaniu

Model pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu jest fundamentalnie zgodny z prezentowanym programem korekcyjno-edukacyjnym. Różnice dotyczą metodologii pracy, a wynikają ze specyfiki Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniu. Różnice te dotyczą następujących aspektów programu.

Reguły uczestnictwa w programie

Praca w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu przewiduje już podczas pierwszego kontaktu z osobą stosującą przemoc w rodzinie taki dobór metod pracy z nią aby zapobiec wywoływaniu oporu. Kluczowe staje się wówczas wydobywanie i poszerzanie zasobów potrzebnych do osiągnięcia celów pracy korekcyjnej zamiast konfrontowanie uczestnika z obszarami destrukcji, które wywołał. W związku z tym reguły uczestnictwa w programie powinny być wspólnie z osobą stosującą przemoc w rodzinie kreowane w trakcie trwania programu i dostosowywane do jej indywidualnych kompetencji, tak aby służyły zwiększaniu skuteczności pracy korekcyjnej.

Czas uczestnictwa w programie

Formułowanie celów pracy nad sobą są dokonywane przez każdego uczestnika w sposób zindywidualizowany i każdy robi to inaczej. Każdy też w niepowtarzalny sposób osiąga sformułowany dla siebie cel. W związku z tym osoba stosująca przemoc w rodzinie kończy program, kiedy osiągnie rzeczywisty, wcześniej sformułowany cel pracy nad sobą. Kiedy zdecyduje się opuścić program zanim osiągnęła cel, można uznać że przerwała program. Reasumując – czas uczestnictwa w programie jest zróżnicowany w zależności od tempa pracy każdego z uczestników, ich zaangażowania w pracę nad sobą i zasobów,

które każdy wniósł rozpoczynając uczestnictwo w programie. Z tego względu niezbędne jest dążenie do prowadzenia programów w systemie ciągłym i otwartym.

Diagnoza

Należy pamiętać że w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu diagnozuje się wyłącznie zasoby uczestnika, które można pożytkować w zwiększaniu skuteczności pracy korekcyjnej. W przypadku przemocy domowej bardzo ważne jest jednak rozpoznanie i monitorowanie poziomu zagrożenia, jakie wyraża osoba krzywdzona. W związku z tym, poprzez kontakt z osobą doświadczającą przemocy ze strony uczestnika programu, powinno się badać ten poziom, aby odpowiednio do niego interweniować w trakcie oddziaływań korekcyjnych.

Proces w programie

W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu również proces ma odmienny przebieg. Szczegółowo opisuje go załącznik nr 4.

Kwalifikacje

Realizatorzy programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych pracujący w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu, obok kwalifikacji zgodnych z rozporządzeniem MPiPS z dnia 22 lutego 2011 r., powinni posiadać zaświadczenie upoważniające do samodzielnego posługiwania się Podejściem lub Terapią Skoncentrowaną na Rozwiązaniu w pracy z ludźmi. Jeśli nie posiadają takich uprawnień, to powinni znajdować się przez co najmniej dwa lata pod ciągłą opieką merytoryczną specjalisty posiadającego takie uprawnienia.

Załącznik nr 1

Fazy zmiany	Charakterystyczne strategie motywacyjne	Treści przekazywane przez trenera	Wskaźniki zmiany
Przedkontemplacyjna Klient nie jest świadomy konieczności zmiany	Budowanie kontaktu i zaufania Wzbudzenie wątpliwości i niepokoju, co do oceny własnych zachowań: - Analiza znaczeń zdarzeń przemocowych - Uzyskiwanie od klienta informacji na temat jego widzenia problemu - Udzielanie informacji na temat krzywd doświadczanych przez inne osoby na skutek jego działań - Badanie wszystkich za i przeciw podejmowaniu programu dla osób stosujących przemoc w rodzinie Analiza rozbieżności pomiędzy tym jak osoba stosująca przemoc w rodzinie, a jak inni ludzie spostrzegają jego zachowania. Konfrontowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie z zachowaniami, myślami i przekonaniem na temat przemocy Dostarczanie wiedzy na temat agresywnych zachowań	Wspieranie motywów klienta do poszukiwania pomocy Wprowadzanie pojęć: krzywda, przemoc, agresja, cierpienie, zagrożenie zdrowia i życia, mechanizmy zaprzeczania. Definicja przemocy Podkreślanie różnic w przedstawianiu faktów przez sprawcę i innych ludzi Podkreślanie roli mechanizmów zaprzeczania w unikaniu odpowiedzialności za własne zachowanie Role kobiet i mężczyzn w rodzinie Zasady życia w rodzinie	- wykazuje motywację wewnętrzną lub zewnętrzną - przestrzega reguł: punktualność, realizacja zadań - adekwatny w kontakcie - słucha informacji zwrotnych - podejmuje temat stosowania przez siebie przemocy
Kontemplacyjna Klient dostrzega powody do zmiany.	Podtrzymywanie wątpliwości co do oceny własnych zachowań Rozważanie innych zachowań w podobnych sytuacjach Podkreślanie wolnego wyboru i pokazywanie konsekwencji tych wyborów Poszerzanie wiedzy na temat przemocy i zachowań przemocowych Wskazywanie możliwości podjęcia programu korekcyjno-edukacyjnego	Zapoznanie z kontraktem obowiązującym w programie korekcyjno-edukacyjnym Pogłębianie wiedzy na temat mechanizmów zaprzeczania i manipulacji. Sposoby unikania odpowiedzialności za swoje zachowanie. Odpowiedzialność za swoje zachowanie Rodzaje przemocy Program korekcyjno-edukacyjny – czym jest i komu służy Przekonania i myśli przemocowe	- wyraża wątpliwości co do własnych zachowań - podejmuje dyskusję i zadaje adekwatne pytania - ujawnia więcej szczegółów zachowań przemocowych - zmniejsza ilość usprawiedliwień własnych zachowań - bierze odpowiedzialność za fragmenty swoich zachowań - zaczyna dostrzegać więcej form własnej przemocy i przyznaje się do niej
Przygotowawcza Klient chce dokonać zmiany. Rozpoczyna świadomy proces zmiany	Określanie celu zmiany Pogłębianie pracy korekcyjno-edukacyjnej Analiza trudności osoby stosującej przemoc w rodzinie w dokonywaniu zmiany Wzbogacanie wiedzy na temat różnych możliwości realizowania zmiany	Psychologiczne mechanizmy przemocy: zaprzeczanie przemocy, gry interpersonalne, manipulacje, transmisja międzypokoleniowa. Mechanizmy przemocy międzypokoleniowej Przemoc wobec dzieci Przemoc partnerska Przemoc wobec osób starszych Używanie substancji psychoaktywnych a przemoc	- rozpoznaje mechanizmy przemocy - analizuje informacje zwrotne - określa cel zmian własnych zachowań przemocowych - w zdarzeniach przemocowych rozpoznaje siebie jako sprawcę - prezentuje adekwatne do sytuacji reakcje emocjonalne

<p>Działanie Klient angażuje się w dokonanie zmiany</p>	<p>Wzmacnianie motywacji do zmiany poprzez pokazywanie korzyści ze zmiany Trening zachowań konstruktywnych Budowanie wsparcia społecznego służącego zmianie</p>	<p>Budowanie dobrych relacji interpersonalnych Szacunek wobec siebie i innych Szacunek w relacjach intymnych Trening zatrzymywania agresji i poszukiwania rozwiązań w sytuacjach trudnych Sieć wsparcia – kto może mnie wspierać w zmianie?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mówi o trudnościach w zmianie - ujawnia sytuacje przemocowe - ujawnia emocjonalnie adekwatny wstyd i poczucie winy - otwiera się ze swoim problemem przed innymi osobami spoza programu poszukując wsparcia
<p>Podtrzymanie Klient dokonał podstawowych zmian i uczy się jak je utrzymać w różnych sytuacjach życiowych</p>	<p>Podtrzymywanie nowego stylu życia Poszukiwanie źródeł przyjemności i satysfakcji z życia i relacji z ludźmi Zdobywanie świadomości własnych problemów wynikających z przeszłości i planowanie zajmowania się nimi w trakcie udziału w programie i dalszej terapii Ćwiczenie nowych strategii radzenia sobie z trudnościami</p>	<p>Świadomość w rozpoznawaniu i zaspokajaniu potrzeb Do czego są nam potrzebni inni ludzie? Rozpoznawanie źródeł własnej przyjemności. Co sprawiło, że krzywdziłem/am innych? Moja rodzina pierwotna – jakie problemy rozpoznaję w mojej rodzinie pierwotnej? Jakie konsekwencje tych problemów ponoszę aktualnie? Czym jest pogłębiona terapia? Planowanie uczestnictwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dokonuje zmian w swoim życiu - dba o swoje zdrowie psychiczne - rozpoznaje sytuacje przemocowe w ciągu swojego życia (rodzina pierwotna, rówieśnicy, inne osoby) - planuje dalsze etapy zmiany - adekwatnie przewiduje trudności jakie mogą pojawić się po zakończeniu udziału w programie - uczy się prosić o pomoc
<p>Nawrót Pojawiają się ponownie sygnały mechanizmów przemocowych</p>	<p>Pomoc w powrocie do konstruktywnych zachowań Pomoc w uruchomieniu strategii radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi Pomoc w zrozumieniu istoty nawrotu</p>	<p>Nawrót zachowań agresywnych – sygnały ostrzegawcze Ćwiczenie strategii proszenia o pomoc w sytuacji nawrotu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tworzy sieć wsparcia - rozpoznaje trudności - prosi o pomoc w sytuacjach zagrożenia

Tabela nr 1. Proces oddziaływań korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc fizyczną, emocjonalną i seksualną wobec bliskiej osoby dorosłej² - za dr William R. Miller: Wzmacnianie motywacji do zmiany w terapii nadużywania substancji

² Opracowanie – Dorota Dyjakon

Załącznik nr 2

Fazy zmiany	Charakterystyczne strategie motywacyjne	Treści przekazywane przez trenera	Wskaźniki zmiany
<p>Przedkontemplacyjna Klient nie jest świadomy konieczności zmiany</p>	<p>Budowanie kontaktu i zaufania Wzbudzenie wątpliwości i niepokoju, co do oceny własnych zachowań: - Analiza znaczeń zdarzeń przemocowych - Uzyskiwanie od klienta informacji na temat jego widzenia problemu - Udzielanie informacji na temat krzywd doświadczanych przez inne osoby na skutek jego działań - Badanie wszystkich za i przeciw podejmowaniu programu dla osób stosujących przemoc w rodzinie Analiza rozbieżności pomiędzy tym jak osoba stosująca przemoc w rodzinie, a jak inni ludzie spostrzegają jego zachowania. Konfrontowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie z zachowaniami, myślami i przekonaniem na temat przemocy Dostarczanie wiedzy na temat agresywnych zachowań</p>	<p>Motywacja – poszukiwanie celu zmiany Konsekwencje prawne, emocjonalne i społeczne stosowania przemocy Korzyści wynikające ze zmiany. Definicja przemocy i zaniedbania, rodzaje zachowań przemocowych (ze szczególnym uwzględnieniem zaniedbania) Potrzeby rozwojowe dziecka Podkreślanie różnic w przedstawianiu faktów przez osobę stosującą przemoc i innych ludzi</p>	<p>- wykazuje motywację wewnętrzną lub zewnętrzną - przestrzega reguł: punktualność, realizacja zadań - adekwatność w kontakcie - słucha informacji zwrotnych - podejmuje temat stosowania przez siebie przemocy</p>
<p>Kontemplacyjna Klient dostrzega powody do zmiany.</p>	<p>Podtrzymywanie wątpliwości co do oceny własnych zachowań Rozważanie innych zachowań w podobnych sytuacjach Podkreślanie wolnego wyboru i pokazywanie konsekwencji tych wyborów Poszerzanie wiedzy na temat przemocy i zachowań przemocowych Wskazywanie możliwości podjęcia programu korekcyjno-edukacyjnego</p>	<p>Zapoznanie z kontraktem obowiązującym w programie korekcyjno-edukacyjnym Dalsza praca nad motywacją Mity i stereotypy na temat przemocy i wychowania Role w rodzinie: rodzice, dzieci, dziadkowie i inne osoby związane z rodziną Rozpoznawanie zachowań przemocowych Odpowiedzialność rodziców za wychowanie i relacje z dzieckiem Mechanizmy zaprzeczania i manipulacji</p>	<p>- wyraża wątpliwości co do własnych zachowań - podejmuje dyskusję i zadaje adekwatne pytania - ujawnia więcej szczegółów zachowań przemocowych - zmniejsza ilość usprawiedliwień własnych zachowań - bierze odpowiedzialność za fragmenty swoich zachowań - zaczyna dostrzegać więcej form własnej przemocy i przyznaje się do niej</p>
<p>Przygotowawcza Klient chce dokonać zmiany. Rozpoczyna świadomy proces zmiany</p>	<p>Określanie celu zmiany Pogłębianie pracy korekcyjno-edukacyjnej Analiza trudności osoby stosującej przemoc w rodzinie w dokonywaniu zmiany Wzbogacanie wiedzy na temat różnych możliwości realizowania zmiany</p>	<p>Rola rodzica, „władza rodzicielska” Style w wychowaniu „Wystarczająco dobry rodzic”. Współpraca rodziców i spójny system wychowawczy Analiza osobistych mocnych i słabych stron wychowawczych Używanie substancji psychoaktywnych</p>	<p>- rozpoznaje mechanizmy przemocy - analizuje informacje zwrotne - określa cel zmian własnych zachowań przemocowych - w zdarzeniach przemocowych rozpoznaje siebie jako sprawcę</p>

		a przemoc	- prezentuje adekwatne do sytuacji reakcje emocjonalne
Działanie Klient angażuje się w dokonanie zmiany	Wzmacnianie motywacji do zmiany poprzez pokazywanie korzyści ze zmiany Trening zachowań konstruktywnych Budowanie wsparcia społecznego służącego zmianie	Przekazanie wiedzy na temat konkretnych technik komunikacji, aktywnego słuchania, negocjacji, radzenia sobie z emocjami własnymi i dziecka Kary i nagrody; konsekwencja i granice w wychowaniu. Zachęcanie dziecka do samodzielności i współpracy. Potrzeby dziecka; czas spędzany z dzieckiem Szacunek w rodzinie – co to jest i sposoby okazywania	- mówi o trudnościach w zmianie - ujawnia sytuacje przemocowe - ujawnia emocjonalnie adekwatny wstyd i poczucie winy - otwiera się ze swoim problemem przed innymi osobami spoza programu poszukując wsparcia
Podtrzymanie Klient dokonał podstawowych zmian i uczy się, jak je utrzymać w różnych sytuacjach życiowych	Podtrzymywanie nowego stylu życia Poszukiwanie źródeł przyjemności i satysfakcji z życia i relacji z ludźmi Zdobycie świadomości własnych problemów wynikających z przeszłości i planowanie zajmowania się nimi w trakcie udziału w programie i dalszej terapii Ćwiczenie nowych strategii radzenia sobie z trudnościami	Ćwiczenie zaproponowanych technik; praca na przypadkach Wzmacnianie zasobów Zmiana zachowań w szczególnie trudnych sytuacjach – ćwiczenie zachowań asertywnych Modyfikowanie niepożądanych lub nieodpowiednich zachowań Trudności na różnych etapach rozwojowych dziecka Sieć wsparcia – kto może mnie wspierać?	- dokonuje zmian w swoim życiu - dba o swoje zdrowie psychiczne - rozpoznaje sytuacje przemocowe w ciągu swojego życia (rodzina pierwotna, rówieśnicy, inne osoby) - planuje dalsze etapy zmiany - adekwatnie przewiduje trudności jakie mogą pojawić się po zakończeniu programu - uczy się prosić o pomoc
Nawrót Pojawiają się ponownie sygnały mechanizmów przemocowych	Pomoc w powrocie do konstruktywnych zachowań Pomoc w uruchomieniu strategii radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi Pomoc w zrozumieniu istoty nawrotu	Trudności w podtrzymywaniu zmiany Tworzenie listy osobistych trudności i sposobów radzenia sobie z nimi Motywowanie do korzystania ze wsparcia Lęk przed ukończeniem programu i poradzeniem sobie bez wsparcia Wskazanie do uczestniczenia w programie korekcyjno-edukacyjnym kolejny raz	- tworzy sieć wsparcia - rozpoznaje trudności - prosi o pomoc w sytuacjach zagrożenia

Tabela nr 2. Proces oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla rodziców dokonujących przemocy, w tym zaniedbania wobec swoich dzieci³

³ Opracowanie – Lidia Zawieja

Załącznik nr 3

Fazy zmiany	Charakterystyczne strategie motywacyjne	Treści przekazywane przez trenera	Wskaźniki zmiany
Sesja indywidualna kwalifikująca do programu grupowego	Zasady kwalifikujące i dyskwalifikujące Wstępne motywowanie	Informacja o zakwalifikowaniu się/niekwalifikowaniu się osoby do programu oraz wyjaśnienie z jakiego powodu	- deklaracja uczestniczenia w programie korekcyjno- edukacyjnym - uzasadnienia konieczności uczestniczenia/braku potrzeby uczestniczenia w programie
Zawarcie kontraktu na uczestniczenie w programie korekcyjno-edukacyjnym realizowanym w formie grupowej (lub we wskazanych przypadkach indywidualnej)	Zawarcie kontraktu - przekazanie informacji o etapach programu - przekazanie informacji o konsekwencjach nieuczestniczenia w programie - pokazanie i ustalanie zasad oraz norm grupy odgórnych i wspólnie ustalonych oraz omówienie zasadności i celowości ich przestrzegania	- omówienie programu - dokładne omówienie zasad - wyjaśnienie roli przestrzegania zasad - wyjaśnienie zasad wolnego wyboru uczestniczenia/nieuczestniczenia w programie	- uznanie ich zasadności (także pomimo wątpliwości) poprzez dobrowolną decyzję o uczestniczeniu w programie - podpisanie kontraktu na uczestniczenie w programie – w obecności świadka
Diagnozowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie	Zebranie następujących informacji o kliencie: - Typ osoby stosującej przemoc w rodzinie - Typy stosowanej przemocy seksualnej - Stosowane mechanizmy manipulacyjne - Dynamika przemocy seksualnej - Historia życia - Ocena postaw interpersonalnych - Rozpoznanie biografii psychoseksualnej - Diagnoza osobowości i uzależnień - Diagnoza czynników zmniejszających efekty działań korekcyjnych - Ocena ryzyka wystąpienia dalszych aktów przemocy seksualnej - Wywiad z osobą krzywdzoną i partnerem (jeżeli możliwy)	Podsumowanie treści wynikających z diagnozy	- uznanie/brak uznania trafności diagnozy: emocjonalne i/lub intelektualne
Przedkontemplacyjna Klient nie jest świadomy konieczności zmiany Rozpoznanie i ustalanie motywów klienta do uczestniczenia w grupowym	Budowanie kontaktu i rozpoznawanie celów: - rozpoznawanie i ustalanie osobistych celów osoby w trakcie postępowania edukacyjno-korekcyjnego i analiza ich zasadności - przedstawienie przez trenera celów programu korekcyjno-edukacyjnego wynikających z realizowanych w jego ramach	- Wspieranie motywów klienta do poszukiwania pomocy - Korygowanie negatywnych celów - Wskazywanie celów konstruktywnych	- wykazuje motywację wewnętrzną lub zewnętrzną - przestrzega reguł: punktualność, terminowe realizowanie zadań, itp.

<p>programie korekcyjno- edukacyjnym i jego celów</p>	<p>zadań i rozwiązywanych problemów dotyczących przemocy seksualnej wobec dziecka/innej osoby - ujawnianie motywów zewnętrznych i wewnętrznych, które „skierowały” osobę do udziału w programie</p>		
<p>Zatrzymanie dewiacyjnych zachowań i łamanie granic</p>	<p>Szybkie zatrzymanie dewiacyjnych zachowań i łamanie granic - Ujawnianie przestępczych zachowań seksualnych oraz fantazji seksualnych (formy, wobec kogo, częstotliwość, czas trwania) - Analiza znaczeń seksualnych zachowań i analiza fantazji przemocowych doprowadzających do przestępstw seksualnych - Konfrontacja osoby stosującej przemoc w rodzinie z konsekwencjami niezaprzestania stosowania przemocy seksualnej - ustalenie bezwzględnej konieczności zatrzymania przemocowych zachowań seksualnych - prawidłowa ocena zachowań osoby stosującej przemoc w rodzinie przez prowadzącego program</p> <p>Kontakt z osobą krzywdzoną i partnerem w trakcie sesji indywidualnej.</p> <p>Wzbudzenie wątpliwości i niepokoju, co do oceny własnych zachowań: - Uzyskiwanie od klienta informacji na temat jego widzenia problemu - Udzielanie informacji na temat krzywd doświadczanych przez inne osoby na skutek jego działań - Badanie wszystkich za i przeciw podejmowaniu programu dla osób stosujących przemoc w rodzinie - Analiza rozbieżności pomiędzy tym jak osoba stosująca przemoc w rodzinie, a jak inni ludzie spostrzegają jego zachowania. - Konfrontowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie z</p>	<p>Wprowadzanie pojęć: krzywda, przemoc, przemoc seksualna, agresja, cierpienie, zagrożenie zdrowia i życia, mechanizmy zaprzeczania.</p> <p>Definicja przemocy</p> <p>Podkreślanie różnic w przedstawianiu faktów przez osobę stosującą przemoc i innych ludzi</p> <p>Podkreślanie roli mechanizmów zaprzeczania w unikaniu odpowiedzialności za własne zachowanie</p> <p>Role kobiet i mężczyzn w rodzinie</p> <p>Zasady życia w rodzinie</p>	<p>- bierze odpowiedzialność za zaprzestanie zachowań dewiacyjnych - zatrzymuje przestępcze zachowania seksualne - umożliwia kontakt z osobą doświadczającą przemocy i partnerem (udokumentowanie zaprzestania przemocowych zachowań seksualnych) - adekwatny w kontakcie - słucho informacji zwrotnych - podejmuje temat stosowania przez siebie przemocy</p>

	zachowaniami, myślami i przekonaniami na temat przemocy - Dostarczanie wiedzy na temat przemocy seksualnej i związanych z nią zachowań		
Kontemplacyjna Klient dostrzega powody do zmiany Wykluczanie dewiacyjnych zachowań	Podtrzymywanie wątpliwości co do własnych dewiacyjnych zachowań - podkreślanie wolnego wyboru i pokazywanie konsekwencji tych wyborów Nauka wykluczania dewiacyjnych zachowań, ustalanie zdrowych granic - Rozpoznanie dewiacyjnego wzorca zachowań - Kontrola fantazji i zachowań - Ustalanie konstruktywnych zachowań w podobnych sytuacjach Poszerzanie wiedzy na temat przemocy i zachowań przemocowych	Pogłębianie wiedzy na temat: - rodzajów przemocy - przemocowych zachowań seksualnych - czynników ryzyka doprowadzających do przemocy seksualnych - przekonań i myśli przemocowych - mechanizmów zaprzeczania i manipulacji - sposobów unikania odpowiedzialności za swoje zachowanie. - odpowiedzialność za swoje zachowanie - zachowań likwidujących ryzyko przemocy	- wyraża wątpliwości co do własnych zachowań - podejmuje dyskusję i zadaje adekwatne pytania - intelektualnie rozumie łańcuch zdarzeń doprowadzających do przemocy - ujawnia więcej szczegółów zachowań przemocowych - zmniejsza ilość usprawiedliwień własnych zachowań - bierze odpowiedzialność za fragmenty swoich zachowań - przyznaje się do premedytacji w swoim działaniu - zaczyna dostrzegać więcej form własnej przemocy i przyznaje się do niej
Przygotowawcza Klient chce dokonać zmiany. Rozpoczyna świadomy proces zmiany	Pogłębianie pracy korekcyjno-edukacyjnej - rozpoznawanie i trenowanie umiejętności społecznych i rodzinnych - analiza trudności osoby stosującej przemoc w rodzinie w dokonywaniu zmiany w zakresie fantazji i umiejętności społeczno-rodzinnych - rozpoznawanie mechanizmów zaprzeczania zachowaniom dewiacyjnym - wzbogacanie wiedzy na temat różnych możliwości realizowania zmiany Budowanie wsparcia społecznego służącego zmianie	Psychologiczne mechanizmy przemocy: - zaprzeczanie przemocy i manipulacje - gry interpersonalne, - transmisja międzypokoleniowa. - mechanizmy przemocy międzyplciowej - przemoc wobec dzieci - przemoc partnerska - przemoc wobec osób starszych - używanie substancji psychoaktywnych a przemoc - analiza szkód wyrządzonych sobie i innym Nauka konstruktywnych zachowań rodzinnych i społecznych	- rozpoznaje mechanizmy przemocy - analizuje informacje zwrotne - określa cel zmian własnych zachowań przemocowych - w zdarzeniach przemocowych rozpoznaje siebie jako sprawcę - prezentuje adekwatne do sytuacji reakcje emocjonalne - prezentuje poprawne zachowania społeczne w trakcie programu i w rodzinie - umożliwia kontakt z partnerem (udokumentowanie zmian)

		Sieć wsparcia – kto może mnie wspierać w zmianie?	
<p>Działanie Klient angażuje się w dokonanie zmiany</p>	<p>Budowanie empatii Trening zachowań konstruktywnych - uczenie się sposobów radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi i nastrojami depresyjnymi Wzmacnianie motywacji do zmiany poprzez pokazywanie korzyści ze zmiany Pogłębianie systemu oparcia</p>	<p>Rozpoznawanie emocjonalnych, społecznych, zdrowotnych krzywd doznawanych przez osobę krzywdzoną</p> <p>Budowanie dobrych relacji interpersonalnych</p> <p>Szacunek wobec siebie i innych</p> <p>Szacunek w relacjach intymnych</p> <p>Trening zatrzymywania agresji i poszukiwania rozwiązań w sytuacjach trudnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - emocjonalnie rozumie konsekwencje dokonywanej przemocy u osoby skrzywdzonej - rezygnuje z racjonalizacji swoich zachowań - rozumie, że osoba krzywdzona czuje i myśli - mówi o trudnościach w zmianie - ujawnia sytuacje przemocowe - ujawnia emocjonalnie adekwatny wstyd i poczucie winy - otwiera się ze swoim problemem przed innymi osobami spoza programu poszukując wsparcia
<p>Podtrzymanie Klient dokonał podstawowych zmian i uczy się jak je utrzymać w różnych sytuacjach życiowych</p>	<p>Edukacja seksualna Budowanie zdrowych relacji seksualnych i intymnych Podtrzymywanie nowego stylu życia Poszukiwanie zdrowych źródeł przyjemności i satysfakcji z życia i relacji z ludźmi Zdobycie świadomości własnych problemów wynikających z przeszłości i planowanie zajmowania się nimi w trakcie uczestnictwa w programie i późniejszej terapii Ćwiczenie nowych strategii radzenia sobie z trudnościami</p>	<p>Świadomość w rozpoznawaniu i zaspokajaniu potrzeb</p> <p>Do czego są nam potrzebni inni ludzie?</p> <p>Rozpoznawanie źródeł własnej przyjemności.</p> <p>Co sprawiło, że krzywdziłem/am innych?</p> <p>Moja rodzina pierwotna – jakie problemy rozpoznaję w mojej rodzinie pierwotnej?</p> <p>Jakie konsekwencje tych problemów ponoszę aktualnie?</p> <p>Czym jest pogłębiona terapia? Planowanie uczestnictwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - używa technik redukujących dewiacyjne wzorce - nie minimalizuje ryzyka wystąpienia zachowań dewiacyjnych i obawia się ich - zastanawia się nad wzmożoną kontrolą swoich zachowań dewiacyjnych - zmienia styl życia na minimalizujący ryzyko - dokonuje zmian w swoim życiu - dba o swoje zdrowie psychiczne - rozpoznaje sytuacje przemocowe – łamanie granic intymnych oraz inne w ciągu swojego życia (rodzina pierwotna, rówieśnicy, inne osoby) - planuje dalsze etapy zmiany - adekwatnie przewiduje

			trudności jakie mogą pojawić się po zakończeniu programu - uczy się prosić o pomoc
Nawrót Pojawiają się ponownie sygnały mechanizmów przemocowych	Pomoc w powrocie do konstruktywnych zachowań Pomoc w uruchomieniu strategii radzenia sobie z zachowaniami dewiacyjnymi Pomoc w zrozumieniu istoty nawrotu	Nawrót zachowań agresywnych – sygnały ostrzegawcze Ćwiczenie strategii proszenia o pomoc w sytuacji nawrotu	- spontanicznie prosi o pomoc w sytuacjach zagrożenia - tworzy sieć wsparcia - rozpoznaje trudności

Tabela nr 3. Proces oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób dokonujących przemocy seksualnej wobec dziecka i partnera⁴

---

⁴ Opracowanie – Agnieszka Widera Wysoczańska

Załącznik nr 4

Proces pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie zgodny z Podejściem Skoncentrowanym na Rozwiązaniu⁵

Proces opisywany jest w odniesieniu do procedury zastosowanej podczas sesji indywidualnej lub grupowej z osobą stosującą przemoc w rodzinie. Rozpatrywany jest z punktu użyteczności dla uczestnika programu. W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu zastosowanie formy pracy indywidualnej czy grupowej ma znaczenie o tyle o ile ma to znaczenie dla uczestnika/uczestników. Oznacza to, że udział osoby stosującej przemoc w rodzinie w pracy korygującej indywidualnej lub grupowej wiąże się z jego potrzebami i wyborem, jakiego dokonuje, jeśli chodzi o jego udział w grupie lub w indywidualnych oddziaływaniach. Proces pracy w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu jest taki sam w pracy indywidualnej jak i w grupowej. Stosowane procedury zakładają stosowanie metod niekonfrontujących, a opór uczestnika spostrzegają jako przeszkodę, którą należy omijać i jej zapobiegać. W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu duży nacisk kładzie się na pracę uczestnika w okresie pomiędzy sesjami. Oznacza to, że osoba stosująca przemoc w rodzinie trenuje swoje umiejętności w swoim naturalnym środowisku i wówczas dokonuje istotnych postępów w pracy nad sobą.

- I. Sesję rozpoczyna budowanie przez prowadzącego program poczucia bezpieczeństwa i zaufania wobec osoby stosującej przemoc. Należy tu podkreślić, że nie ma to nic wspólnego z tzw. usprawiedliwianiem stosowania przemocy przez uczestnika. Jest to natomiast pierwszy krok do „oddzielenia” człowieka od jego zachowania, co ma ułatwić wydobywanie zasobów uczestnika, a w konsekwencji powstrzymać przemoc. Budowaniu bezpieczeństwa i zaufania służy rozmowa wolna od problemów. Oznacza to, że pierwsze pytania skupiają się na mocnych stronach uczestnika i odnoszą się do jego umiejętności i osiągnięć życiowych. Kiedy prowadzący rozpozna, że uczestnik z absolutnym poczuciem bezpieczeństwa jest w stanie współpracować, kończy rozmowę wolną od problemów.
- II. Następnie prowadzący nawiązuje do problemu, który spowodował skontaktowanie się osoby stosującej przemoc z realizatorem programu. Nawiązanie takie nie służy prowadzącemu, gdyż pracując w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu skupia się on na postępie i poprawie zamiast na problemach. Nawiązanie do problemu potrzebne jest uczestnikowi, aby ujawnił decyzję o zmianie i w ten sposób zrobił krok do przodu.
- III. Kolejnym etapem pracy jest formułowanie przez uczestnika celu pracy nad sobą w programie. To uczestnik ma wiedzieć, do czego dąży i dlatego prowadzący pomaga mu opisać to, do czego osoba stosująca przemoc zmierza. Dobrze sformułowany cel powinien być:
  - a. Ważny dla uczestnika.
  - b. Mały.
  - c. Konkretny, szczegółowy i dotyczący zachowania.
  - d. Powinien się charakteryzować występowaniem jakiejś cechy np. jakiegoś zachowania, zamiast nieobecnością problemu np. brakiem agresji.

---

⁵ Opracowanie – Tadeusz Półtorak

- e. Musi określać raczej początek niż koniec, czyli pierwsze małe kroki uczestnika.
  - f. Winien być realistyczny i osiągalny w kontekście życia uczestnika.
  - g. Postrzegany jako wymagający „ciężkiej pracy”.
  - h. Jeśli uczestnikowi trudno jest sformułować cel, prowadzący pyta o wyjątki, czyli sytuacje, w których uczestnik osiągnął choćby minimalny sukces w kontekście tego, co spostrzega jako problem.
- IV. Jeśli uczestnik jest gotowy wziąć odpowiedzialność za zmiany, prowadzący zadaje pytanie o cud. Umożliwia to nakierowanie uczestnika na sytuacje w przyszłości, kiedy problem będzie rozwiązany i będzie można zakończyć udział w programie.
- V. Innym elementem pracy z osobą stosującą przemoc są pytania o relacje. Prowadzący pokazuje poprzez nie uczestnikowi, że jego pozytywne zmiany wywołują pozytywne zmiany otoczenia, co wzmacnia jego zmiany. Pytania o relacje mogą być używane przy ustalaniu celu, pytaniu o cud i wyjątki.
- VI. Istotnym elementem procesu pracy z osobą stosującą przemoc w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu jest pytanie o skalę. Jest ono wskaźnikiem postępów (pozwala zobaczyć jak blisko jest do celu) i umożliwia uczestnikowi wziąć odpowiedzialność za ocenę procesu. Kiedy uczestnik oceni własny postęp, to łatwiej mu określić swój następny krok, który również dokonywany jest na skali. Zaplanowanie następnego kroku przez uczestnika kończy ten element procesu pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie.
- VII. Ostatnim etapem pracy w procesie jednej sesji lub jednego spotkania grupowego jest przekazanie uczestnikowi/uczestnikom kluczowych informacji zwrotnych w formie komplementów odnoszących do zasobów uczestnika i poszerzających je w kontekście tej sesji. Oczywiście informacje zwrotne w formie komplementów są stosowane w trakcie całego procesu, jednak kończące sesję mają szczególne znaczenie dla uczestnika, jeśli chodzi o jego dalszą pracę między spotkaniami. Komplementy w tym przypadku nie mają nic wspólnego z tolerowaniem przemocy, lecz są afirmacją sposobu, w jaki uczestnik spostrzega siebie samego, co redukuje trudność w przyznawaniu się do porażek i tym samym zwiększa skuteczność w pracy korygującej. Przekazywaniu komplementów w całym procesie pracy ze sprawcą towarzyszy przekazywanie treści edukacyjnych jednak w taki sposób, aby one nie wzmacniały oporu osoby stosującej przemoc w rodzinie, lecz pomagały uzyskiwać przez niego postęp w pracy nad sobą. Na koniec uczestnik otrzymuje zadanie do wykonania w okresie pomiędzy sesjami.
- VIII. Każda kolejna sesja indywidualna lub spotkanie grupowe rozpoczyna się od pytań badających postęp/poprawę, jakie nastąpiły w okresie pomiędzy sesjami. Badanie postępu lub zmiany buduje przekonanie uczestnika o zmienności życia i tym samym nadzieję na poprawę. W sytuacjach, kiedy uczestnik opowiada o porażkach, to prowadzący przeformułowuje je w sukces. Dla osób w głębokim kryzysie stosuje się pytania o radzenie sobie. „Obwinianie” uczestnika za jego osiągnięcia służy odkryciu, a następnie spożytkowaniu tego, co osoba stosująca przemoc zrobiła, żeby przetrwać kryzys. W kolejnych sesjach stosuje się skalowanie po to, aby uczestnik zobaczył, co działa, aby iść do przodu. Kiedy prowadzący usłyszy, co uczestnik może zrobić dalej, wówczas sesja jest wyczerpana.

- IX. W pracy grupowej ponadto prowadzący wykorzystuje zasoby uczestników w kontekście interpersonalnym. Oznacza to, że pożytkuje to wszystko, co wiąże się z kompetencjami społecznymi każdego z uczestników powierzając zadania na współprowadzenie zajęć, samodzielne negocjowanie celów i poszerzanie zasobów, samokształcenie i samopomoc. Umożliwia samorealizację i trenowanie ich umiejętności w aspekcie społecznym. Wykorzystuje do tego pracę w parach, małych zespołach, na forum małego zespołu lub całej grupy, przerwy w formalnej pracy. Wszystko to odbywa się w poszanowaniu autonomiczności decyzji każdego z uczestników.

W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu prowadzący zajęcia grupowe lub indywidualne zakłada postęp w pracy korygującej osób uczestniczących w programie. Wychodząc z tego założenia, skupia się na najdrobniejszych osiągnięciach uczestników zamiast przygotowywać ich na porażki, destrukcyjne zachowanie lub kontynuowanie krzywdzenia. Takie negatywne zachowania osób stosujących przemoc w rodzinie oczywiście mogą wystąpić i prowadzący jest odpowiedzialny za to, aby interweniować wobec nich, łącznie z wykorzystaniem narzędzi prawnych. Interwencja taka charakteryzuje się jednak dostosowaniem do konkretnej sytuacji i koncentracją na spożytkowaniu interwencji do wzmacniania postępu i poszerzaniu zasobów osoby stosującej przemoc w rodzinie, który złamał normy i zasady współżycia społecznego.

W Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu kluczową zasadą jest podążanie za uczestnikiem. Oznacza to, że osoba stosująca przemoc w rodzinie dysponuje kompetencjami do powstrzymania przemocy, lecz może sobie z tego nie zdawać sprawy. Prowadzący w całym procesie pracy (od pierwszego kontaktu) pomaga mu odkrywać te kompetencje. Odkrywając je, musi tak to robić, aby, paradoksalnie, ich nie ograniczyć. Ograniczanie wiąże się z przekonywaniem, nakłanianiem, „popychaniem” osoby stosującej przemoc w rodzinie do celu, który prowadzący spostrzega jak potrzebny uczestnikowi. Natomiast odkrywaniu kompetencji uczestnika pomaga skupianie się właśnie na nich zamiast na planowaniu, reżyserowaniu i przewidywaniu za osobę stosującą przemoc w rodzinie, co powinien zrobić, aby nastąpił postęp. W związku z tym, im bardziej uszczegółowione procedury pracy, (które mogą dawać poczucie bezpieczeństwa prowadzącemu), tym większe ograniczanie możliwości generowania rozwiązań przez uczestnika. Reasumując, w procesie pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniu o wiele ciężiej ma pracować osoba stosująca przemoc w rodzinie niż prowadzący.

Załącznik nr 5

Kontrakt na uczestnictwo w programie korekcyjno - edukacyjnym⁶ (przykład)

Imię i nazwisko (uczestnika programu)..... zgadzam się uczestniczyć w programie korekcyjno- edukacyjnym ..... „(nazwa programu)”. Uznaję, że uczestnictwo w tym programie pozwoli mi w odpowiedni sposób:

1. Wziąć odpowiedzialność za moje zachowanie.
2. Uczyć się radzenia sobie ze złością i wyrażania innych uczuć w odpowiedni sposób.
3. Uczyć się nowych i konstruktywnych sposobów radzenia sobie ze stresem i trudnościami w życiu.

Zgadzam się na współpracę z trenerami w realizacji zadań programu ..... (nazwa programu):

1. Punktualnie będę uczestniczył we wszystkich cotygodniowych spotkaniach indywidualnych i grupowych. Jeżeli opuszczę trzy spotkania, mogę być usunięty/a z programu.
2. Uczestnicząc w spotkaniach, będę trzeźwy/a, czyli nie będę zażywał/a środków zmieniających świadomość. Jeżeli przyjdę na spotkanie pod wpływem alkoholu lub środków zmieniających świadomość, nie będę dopuszczony/a do uczestnictwa w spotkaniu lub grupie. Będzie to potraktowane jako opuszczenie spotkania lub grupy, o czym zostanie powiadomiony kurator (bądź inna osoba nadzorująca)
3. W czasie spotkań będę uczciwie i najlepiej jak potrafię dzielił/a się swoimi myślami i uczuciami przez realizację zaleconych zadań.
4. Poprzez uczestnictwo w grupie będę się uczył/a umiejętności służących budowaniu zdrowych relacji opartych na szacunku. Jeżeli dopuszczę się zachowań przemocowych, opowiem o tym na najbliższym spotkaniu indywidualnym lub sesji grupowej. Zaniedbanie tego obowiązku może spowodować usunięcie mnie z grupy.
5. Będę powtarzał/a procedurę „**zatrzymywania agresywnych reakcji**” i będę rozwijał/a swoje umiejętności stosowania jej w budowaniu zdrowych relacji we wszystkich obszarach życia.
6. Rozumiem, że to, o czym mówię i co robię podczas spotkań jest objęte tajemnicą i nie wolno ujawniać tego poza grupą ani dyskutować o tym z innymi osobami z grupy poza zajęciami. Mogę natomiast dzielić się osobistymi myślami, uczuciami i doświadczeniami, o których mówiłem/am podczas spotkań grupowych, z bliskimi sobie osobami.
7. Przyjmuję do wiadomości, że trener prowadzący program ma możliwość konsultowania się z innymi profesjonalistami, z których wsparcia korzystam, w celu współtworzenia programu pomocy. Odmówienie przeze mnie zgody na taki kontakt traktowane jako rezygnacja z uczestnictwa w programie.
8. Przyjmuję do wiadomości, że osoba wobec której stosowałem/am przemoc, może uczestniczyć w wywiadzie, który jest częścią procesu oceny moich zachowań. Celem tego wywiadu będzie lepsze zrozumienie mojej sytuacji życiowej, przekazanie tej osobie informacji o programie, poznanie jej punktu widzenia i opracowanie wskazówek wspierających ją. Osoby prowadzące program nie będą zobowiązane do przekazywania mi informacji uzyskanych w wywiadzie, jak również nie będą przekazywały osobie wobec której stosowałem/am przemoc informacji, które ujawniam uczestnicząc w programie.

---

⁶ Opracowanie: Dorota Dyjakon na podst. Dutton, D.G. (2003). Treatment of assaultiveness. In: D. Dutton and D.J. Sonkin (eds.) *Intimate Violence. Contemporary Treatment Innovations*. New York, London, Oxford: Haworth Maltreatment and Trauma Press

9. Przyjmuję do wiadomości, że jeżeli trenerzy uznają, że moje zachowanie stanowi zagrożenie dla jakiejś osoby, to mogą zgłosić ten fakt do odpowiednich służb i powiadomić osobę zagrożoną.
10. Przyjmuję, że moim zadaniem będzie wypełnianie pisemnie cotygodniowych zadań, które pomogą mi zrozumieć moje zachowania przemocowe i zmienić je. Niewypełnianie zadań będzie liczone jako opuszczenie spotkania indywidualnego lub grupowego.

Mój podpis złożony poniżej oznacza, że przeczytałem/am ten kontrakt, rozumiem go, miałem/am możliwość zadania pytań i otrzymałem/am odpowiedź wyjaśniającą.

Data _____

Podpis _____

Imię i nazwisko _____

Osoba poświadczająca _____

Załącznik nr 6

Scenariusz pierwszego spotkania grupy *(przykład)* Program Korekcyjno-Edukacyjny dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie⁷

Czas trwania spotkania: 2 godz. zegarowe: 17.00 – 19.00

Liczba uczestników: 6-8 osób (grupa zamknięta)

Cele spotkania:

- zapoznanie się uczestników programu
- precyzowanie indywidualnych celów uczestnictwa w programie
- budowanie atmosfery zaufania
- budowanie zasad w grupie

Treści realizowane w trakcie spotkania:

- Co to jest program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie?
- Dlaczego grupa? Jakie zasady obowiązują w grupie?
- Co to jest przemoc i jakie zachowania nazywamy przemocą?

Struktura spotkania:

Rozpoczęcie spotkania (15 min.):

- przedstawienie się uczestników i prowadzących
- przedstawienie programu przez prowadzących
- zawarcie i podpisanie kontraktu (o ile nie został podpisany na spotkaniu indywidualnym)
- wyrażenie przez uczestników motywacji do uczestnictwa w tym programie (co mnie tutaj sprowadza, wobec kogo stosowałem przemoc)

Zasadnicza część spotkania (1h 30 min.)

- Wprowadzenie przez trenerów – do czego służą nam indywidualne cele uczestnictwa w programie. Indywidualna praca nad celami. Dzielenie się w małych grupach celami, jakie sobie stawiają indywidualnie uczestnicy. Zapisanie i przedstawienie na forum grupy swoich celów.
- Jakie zachowania świadczą o przemocy?
Materiały: lista zachowań przemocowych. Uczestnicy podają przykłady.
Definicja przemocy.

Zakończenie spotkania (15 min.)

- Rundka – czego ważnego dowiedziałem się w trakcie tego spotkania.

---

⁷ Opracowanie – Dorota Dyjakon

Scenariusz drugiego spotkania grupy (przykład)
Program Korekcyjno-Edukacyjny dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie ⁸

Czas trwania spotkania: 2 godz. zegarowe: 17.00 – 19.00

Cele spotkania:

- pogłębianie atmosfery zaufania;
- rozwijanie umiejętności rozpoznawania stosowanych przez siebie różnych rodzajów przemocy: słownej, emocjonalnej i seksualnej;
- rozwijanie świadomości używania tych zachowań w codziennym życiu;
- rozpoznanie mechanizmów zaprzeczania.

Treści realizowane w trakcie spotkania:

- Rodzaje przemocy: fizyczna, emocjonalna, ekonomiczna, seksualna, stalking
- Mechanizmy zaprzeczania przemocy, I cz.
- Zaufanie w grupie – szczerść jako podstawa budowania zaufania

Struktura spotkania:

Rozpoczęcie spotkania (10 min.):

- Rundka – jakie zachowania przemocowe zaobserwowałem/am u siebie w ciągu tygodnia

Zasadnicza część spotkania:

- Ćwiczenie dla uczestników: Praca z przewodnikiem – Przemoc fizyczna. Omówienie tych zachowań najpierw w parach lub trójkach, a następnie na forum grupy.
- Co robiłem/am, żeby nie widzieć tych zachowań i ich konsekwencji (praca indywidualna z przewodnikiem). Podzielenie się tymi zachowaniami w trójkach.
- Tworzenie wspólnej listy zaprzeczeń. Zapisywanie na wspólnej kartce, tablicy.
- Czy obecnie rozpoznaję te zachowania i w jaki sposób stosuję je. Jakie sygnały płynące z mojego ciała i w moim myśleniu odbieram jako zapowiedź stosowania przeze mnie takich zachowań.
- W jakich sytuacjach odczuwałem/am te sygnały i następnie stosowałem/am przemoc. Analiza sytuacji w małych grupach, a następnie na forum grupy.

Zakończenie spotkania (15 min.)

- Arkusz samooceny
- Rundka – czego ważnego nauczyłem się w trakcie spotkania

---

⁸ Opracowanie – Dorota Dyjakon

Bibliografia:

- Dr Wiliam R Miller (2009) Wzmacnianie motywacji do zmiany w terapii nadużywania substancji. Warszawa: parpamedia
- Dyjakon D. (2010) Przemoc, terapia, zadośćuczynienie. Wrocław: Wydawnictwo DSW
- Dyjakon D. W gąszczu zaprzeczeń i manipulacji. Świat Problemów 2012/1 http://www.swiatproblemow.pl/2012_01_2.html
- Dyjakon D. Model psychoterapii osób stosujących przemoc w bliskich związkach — studium przypadku. Psychoterapia, 1 (188) 2019, s.29-45
- Dutton D. (2001) Przemoc w rodzinie. Warszawa: Digenes
- Insoo Kim Berg i Scott D. Miller, Terapia krótkoterminowa skoncentrowana na rozwiązaniu. Przekład Małgorzata Pawlikowska, Galaktyka Łódź 2000
- John Sharry, Brendan Madden, Melissa Darmody. W poszukiwaniu rozwiązań. Przekład zbiorowy pod red. Stasińskiej-Soprych, Galaktyka Łódź 2007
- Yvonne Dolan, Jeden mały krok do szczęśliwego życia. Przekład Małgorzata Pawlikowska, Jacek Santorski Warszawa 2004
- Kelly, J.B., Johnson, M.P., Differentiation Among Types of Intimate Partner Violence *Family Court Review*, Vol. 46 No. 3, July 2008 476 –4
- Seligman M., Walker E., Rosenhan D.(2001) Psychopatologia. Poznań: Zysk I S-ka
- Widera-Wysoczańska A., (2010) Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie. Warszawa: Difin
- Puchała E., Sakowska J. (2003) Szkoła dla rodziców i wychowawców. Warszawa: CMPPP
- Forward S., Buck C. (2012) Toksyczni Rodzice. Warszawa: Czarna Owca
- Faber A., Mazlish E. (2006) Jak mówić do nastolatków, żeby nas słuchały. Jak słuchać, żeby z nami rozmawiały. Poznań: Media Rodzina
- Faber A., Mazlish E. (2001) Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły. Poznań: Media Rodzina
- Faber A., Mazlish E. (1995) Rodzeństwo bez rywalizacji. Jak pomóc własnym dzieciom żyć w zgodzie, by samemu żyć z godnością. Poznań: Media Rodzina
- Gałkowski T. (2003) Jak zrozumieć swoje dziecko. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL <http://dobryrodzic.fdn.pl/>